Verslag bijeenkomst Korte afzetketens Gelderland

Datum: 17 mei 2016
Locatie: Puur Lokaal te Arnhem

Doel en aanleiding

Er zijn op dit moment veel initiatieven gaande die een verkorting van de voedselketen nastreven. Deze rechtstreekse vorm van handel tussen boer en consument heeft vele voordelen. Geconstateerd kan worden dat veel van deze initiatieven echter nog klein zijn, moeite hebben het hoofd boven water te houden, de middelen missen om op te schalen en worstelen met een efficiënte distributie en logistiek.

Tijdens de bijeenkomst over bovenstaande onderwerpen rond korte afzetketens in Gelderland kwamen 35 personen bij elkaar. Het waren initiatiefnemers van korte ketens, medewerkers van overheden, maatschappelijke organisaties, onderwijs en onderzoek. Zij spraken over de transitie naar een (deels) regionale voedseleconomie, over samenwerking tussen partijen, mogelijke opschaling, nieuwe markten en vraagstukken op het gebied van logistiek en distributie.

Vanuit het Netwerk Platteland/Regiebureau POP is het initiatief genomen om deze groep mensen bij elkaar te brengen. Kees Anker van het Netwerk Platteland hoopt dat er vandaag acties worden geformuleerd waarmee initiatiefnemers van korte ketens een steun in de rug krijgen.

Annet Pancras van de provincie Gelderland geeft aan dat de provincie korte keten initiatieven wil stimuleren. Korte ketens dragen vanwege de bijdrage aan duurzaamheid en regionale economie bij aan het beleid van de provincie. Bij het steunen van bestaande en ontwikkelen van nieuwe initiatieven legt de provincie een belangrijke rol neer bij de gemeenten. Met POP-subsidie wordt de aanstelling van een coördinator gestimuleerd.

Korte voedselketens in Gelderland

Sandra van Kampen gaf in haar inleiding aan wat de meerwaarde is van korte voedsel afzetketens:

- Vertrouwen terug in de voedselketen
- Autonomie: we doen t lekker zelf
- Consument krijgt vers & goedkoop voedsel
- Boer krijgt goede/stabiele prijs & feedback
- Sociale component: gezelligheid
- Verschuiving machtsevenwicht in de keten

Vervolgens gaf ze een overzicht van de initiatieven in Gelderland. Deze kunnen worden ingedeeld in: Erfverkoop bij boeren (ruim 80), Boerencoöperaties (een paar), Markten (vele), Winkels, Supermarkten met streekproducten, Kratten/streekboxen/webwinkels, Consumentencollectieven, Stadsboerderijen, CSA's, Groothandels en Platforms.

Ten behoeve van de plenaire discussie heeft Sandra een aantal vraagstukken op een rijtje gezet. In de vorm van vraaggesprekken zijn de volgende thema's besproken:

- Logistiek & distributie
  - Logistiek en distributie is vaak een knelpunt. Het heeft onder meer te maken met versheid, beladingsgraad wagens en nabijheid
  - Als voorbeeld kwam Coöperatie Boerenhart aan het woord. Deze levert aan grote afnemers, zoals zorginstellingen en horeca; zijn goed georganiseerd. Ze werken samen met een toeleverancier aan de horeca, waar gekoeld en diepgevroren kan worden opgeslagen. Dit is een belangrijke succesfactor.

- Marketing: hoe vind en behoud je klanten

- Een voorbeeld van een nieuw concept is "Herenboeren": Consumenten verenigen in voedselcoöperaties die samen gaan werken aan hun eigen coöperatieve boerderij.
- Een belangrijk punt voor starters is: zorg dat je het regionaal oppakt (dus niet voor een hele provincie), het moet namelijk herkenbaar blijven voor deelnemers en consument.

- De reguliere supermarkt
  - Sommige supermarkten, zoals Coop en Plus, mogen in hun aanbod deel lokale producten opnemen. Succes hangt sterk af van persoonlijke motivatie manager, vrijheid om lokaal in te kopen. Wegens traceerbaarheid bij bijvoorbeeld infecties worden vlees en eieren vaak niet lokaal ingekocht.

- Is de boer er wel klaar voor?
  - "De" boer bestaat niet.
  - Vaak is de boer er niet klaar voor, moet er bijvoorbeeld aan wennen dat de klant zijn product op een ander moment wil hebben dan hij zou willen leveren.
  - Niet alle boeren kunnen markt bewerken: samenwerken of iemand inhuren is beter.
  - Er zijn koplopers nodig. Plus goede begeleiding om de boeren "strak" te houden, dat ze leveren wat verwacht wordt.
  - Startsubsidie is prima, maar daarna niet meer, geen subsidieafhankelijkheid creëren.
  - Verhaal van een jonge boerin: Ons bedrijf heeft een grote productie, daar is in de korte keten onvoldoende vraag naar. Ons bedrijf combineert daarom produceren voor de wereldmarkt met korte ketens. Aandacht voor korte keten kost veel tijd.

- Hoe maak je schaalsprong
  - Hoe ga je van de bewuste, duurzame consument naar een bredere doelgroep zonder dat je de eerste verliest. Belevingswaarde is van belang.

- Rol van de overheid
  - Annemiek Canjels geeft aan dat Europa voor de lidstaten ruime mogelijkheden heeft gecreëerd om een korte keten-aanpak te ondersteunen. Vrijwel alle lidstaten hebben de betreffende juridische mogelijkheden omarmd en er plattelandsmiddelen aan gekoppeld, maar Nederland heeft destijds besloten hier van af te zien. Gevolg is dat met POP3 korte ketens alleen subsidie kunnen krijgen voor kosten die verbonden zijn aan de ontwikkeling van een innovatie. Als Nederlandse partijen de korte ketens willen steunen met POP-geld voor bijvoorbeeld investeringen, promotie of organisatiekosten, mag dat nu niet. Andere fondsen zijn wel toegestaan, mits een project een aparte staatssteuntoets in Brussel doorstaat. Als we de toepasbaarheid van het POP3 willen verbreden zullen we een programmawijziging moeten doorvoeren. De aanwezigen stellen vast dat dit dan z.s.m. moet gebeuren.
  - Henk Wentink van de gemeente Arnhem vertelt over de wijze waarop de gemeente Arnhem bezig is met stadslandbouw. Arnhem streeft ernaar om een gezonde, groene, duurzame stad te zijn, die innig is verbonden met het ommeland. De gemeente verbindt, stimuleert en schept ruimte, zodat allerlei ontwikkelingen in de goede richting worden voortgebracht. (zie presentatie)

Drie workshops
In de middag worden een aantal onderwerpen via een drietal workshops uitgediept.

1. De rol van de overheid
Feitelijk heeft de overheid twee sporen om Korte Ketens op weg te helpen:

Stimuleren en faciliteren
De overheid kan de volgende rollen spelen:
- Ruimte geven (grond ter beschikking stellen/ruimte in regelgeving benutten, , experimenteerruimte geven)
- Verbinden/ faciliteren (Big Data)
- (mee) ontwikkelen
- Financieren / stimuleren
- Expertise inbrengen.

Publiek Inkopen
De overheid is op veel momenten zelf een inkoper van voedsel, of zij stelt voorwaarden aan de inkoop van instanties waarmee zij een (financiële) relatie heeft. Heel concreet kan de overheid in haar afspraken met cateraars voorwaarden stellen aan de specificaties van het voedsel dat geserveerd moet worden. Publieke plaatsen waar veel maaltijden worden verstrekt zijn bijvoorbeeld:
- Kantines van overheidsinstanties
- Zorginstellingen en ziekenhuizen
- Scholen

Aan een dergelijke opdracht gaat een aanbesteding vooraf. In Europa zijn recent regels vastgesteld die duurzaam en innovatief inkopen bevorderen, wat betekent dat een publieke instantie een toeleverancier mag kiezen op andere gronden dan de laagste prijs, zoals:
- Versheid
- Productie onder omgevingsvriendelijke omstandigheden
- Voedingswaarde
- Personeel beschikbaar waarmee in de eigen taal kan worden gecommuniceerd
- Just in time levering
- Continuïteit in kwaliteit
- Bepaalde receptuur of bereidingswijze

Het is niet toegestaan van een toeleverancier te eisen dat de producten uit de eigen regio komen, maar met toepassing van de genoemde criteria komt dat op vrijwel hetzelfde neer.

Lokaal of Regionaal Voedselbeleid
Om een dergelijke aanpak te mogen toepassen, voor de overheid zelf en voor haar relaties, vereist het aanbestedingenbeleid wel een beleidskeuze vooraf. Dit betekent dat alles begint met het formuleren en democratisch vaststellen van een Voedsel-Beleidsnota of Voedsel-Strategie. In een dergelijke nota moet de overheid dan overwegingen opnemen die te maken hebben met gezondheid en milieu. De overweging regionale economie is niet geldig.
NB. Een goed voorbeeld van een "stappenplan" en van goede praktijkvoorbeelden is te vinden op http://www.foodlinkscommunity.net/foodlinks-home.html
Andere beleidsdocumenten die een specifiek aanbestedingenbeleid legitimeren zijn bijvoorbeeld een notitie Recreatie en Toerisme of een Agenda Stadslandbouw.

Adviesplatform
Een zeer goed hulpmiddel bij een locaal of regionaal voedselbeleid is de oprichting van een adviesplatform, waarin een brede vertegenwoordiging uit de belanghebbenden:

jonge agrariërs, LTO, organisaties op het gebied van gezondheid/scholing/natuur/recreatie. Ook huisartsen en diëtisten zijn belangrijke adviseurs.

Lobby
Om korte ketens te stimuleren blijft belangenbehartiging in Den Haag en Brussel nodig. Daarnaast kunnen de leerervaringen van het buitenland worden doorgegeven. Onder andere van landen waar het fiche 'short supply chains' breder is opengesteld.

Educatie
Verder kan de overheid werken aan educatie en bevorderen van bewustzijn rond gezonde en verantwoorde voeding. Dat kan gaan om consumenten en jongeren, maar ook om eigen collega's.

2. Samenwerking
Overduidelijk was dat er veel meer bereikt kan worden in de korte voedselketen, als spelers bereid zijn samen te werken. Dat gebeurt nu vaak niet, om diverse redenen. Ego speelt daarin een rol. Veel initiatiefnemers die nog niet zo lang bezig zijn, willen graag werken vanuit hun eigen overtuiging en identiteit. De noodzaak om samen met anderen op te trekken, wordt pas later gevoeld als duidelijk wordt dat de volumes (klanten) achterblijven. Ook kan biologisch/niet biologisch voor strijdpunten zorgen. En van veel boeren is bekend dat zij samenwerking lastig vinden. Maar toch, als je de voordelen van samenwerking op een rijtje zet, kom je tot een indrukwekkende lijst. De mogelijkheid te groeien, een breder consumentenpubliek aan te spreken, schaalvoordelen te bereiken zijn duidelijk. Marketing en logistiek zijn mogelijke punten waarop samenwerking voordelen oplevert. Maar zeker ook op het gebied van ICT. Wat zou er allemaal voor moois bereikt kunnen worden als ook data, klantprofielen en margeverdeling gedeeld worden? Samen kun je nieuwe markten ontsluiten, waar dat alleen soms lastig is. En je kunt producten uitwisselen, waardoor een bredere afzet ontstaat.

Kortom, er lijken bijna alleen maar voordelen te kleven aan meer samenwerking in de korte keten. Maar hoe organiseer je het? Helder moeten zijn wat ieder die meedoet in de samenwerking er komt halen. Het moet elke partij iets opleveren en het moet je de kans geven meer te bereiken dan je in je eentje kunt realiseren. Wellicht zelfs een gevoel van status die je ontleent aan het samenwerkingsverband of het idee bij te dragen aan een groter geheel. Belangrijk is wel dat de samenwerking door onafhankelijke personen wordt vorm gegeven en niet vanuit commerciële motieven door een van de ondernemers (verkopen van een ICT-dienst bijvoorbeeld) wordt vertroebeld. Is hier een rol weggelegd voor de Provincie Gelderland om e.e.a. te faciliteren? Wat betreft vorm kun je denken aan een brancheverenigingen met leden die ook wat op tafel leggen voor het geheel. En we kunnen wellicht ons laten inspireren door energie coöperaties, zorg coöperaties die ervaring hiermee hebben. Ook belangrijk is behoud van ieders eigenheid. Deelnemers moeten niet het gevoel hebben op te moeten gaan in een groter geheel. Eenheid in verscheidenheid, is het devies.

Tot slot: Distreko heeft jaren gewerkt aan een vernuftig distributiesysteem in de Achterhoek, waarbij producten van biologische boeren worden geleverd aan natuurwinkels en rechtstreeks aan de consument in pakketten. Dit model, dat ook al is geïmplementeerd in België, zou wellicht tot inspiratie kunnen dienen en gekloond kunnen worden naar andere delen van Gelderland.

Wie neemt de handschoen op? Sandra van Kampen heeft zich opgeworpen als onafhankelijk initiatiefnemer. Mark Frederiks en Wouter van Teeffelen denken graag mee over opzet en financiering. Het gesprek met de Provincie Gelderland is geopend.

3. <u>De volgende stap</u>
Welke innovaties zijn nodig om de volgende stap op het gebied van korte afzetketens te nemen? Hierbij worden de volgende mogelijkheden genoemd:

Nieuwe constructies om de lagere inkomensgroepen te bereiken.
- Het project herenboeren o.a. probeert gezond eten voor iedereen bereikbaar te maken. Dat doen ze door financieringsconstructies te maken voor de lagere inkomens.
- Kan ook door met een "SRV-wagen" met streekproducten de wijk in gaan. Doe dat vooral in de steden, want in de dorpen is het snel concurrerend met de lokale supermarkten met streekeigen producten.
- Stimuleren van verkoop lokale producten in de supermarkten. Bij de Coop kan de eigenaar voor 20% zelf producten inkopen. Jumbo heeft een overeenkomst met Willem&Drees.
- Gebruik maken van de toenemende zelfredzaamheid en participatie in wijken en dorpen

Cursussen aan producenten geven om ze klaar te maken voor de markt. Bijvoorbeeld faciliteren met barcodes en de wijze waarop ze een band kunnen aangaan met de consument.

Schaalverkleining in de verwerking van landbouwproducten. Hiervoor dient een analyse gemaakt te worden welke vormen van verwerking (slachterijen, zuivelverwerking etc.) per provincie ontbreekt om korte ketens mogelijk te maken.

Kringlopen sluiten. Hierbij werden de volgende voorbeelden genoemd:
- Bij de heideboerderijen worden kringlopen gesloten door sectorale grenzen op het gebied van landbouw, natuur, voedsel en klimaat te doorbreken.
- Bij de stadstuinderij recyclet men brood, dat anders over de balustrades wordt gegooid. Andere vormen van "schillenboeren" is lastiger vanwege wetgeving.
- Nieuwe vormen van veehouderij met pieren, mieren en neushoornkevers.

Relatie met gezondheid en klimaat versterken:
- Pensioenfondsen geven pensioen in natura, met gezonde voeding en beleving van natuur en landschap
- Zorgverzekeraars hebben belang bij verandering van consumptiegedrag.